

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา
ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา
ตำบลนาถ่อน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
Learning Management according to Yonisomansikâra in Buddhist Subject
for Students Grade VIII of Nathonpattana school, Nathon sub-district,
That Phanom District, Nakhon Phanom Province

¹พระครูสมุห์ธีรชัย ยศดีชัย, ²พระมหาประวิทย์ จิรวิชโช/ภุญ, ³สอาด ภูนาสรณ์, และ ⁴มาวิน โทแก้ว

¹Phrakhrusamu Theerachai Yotdechchai, ²Phramaha Prawit Jirawitcho (Poopui),

³Saard Poonasron, ⁴Mavin Thokaew

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

^{1,2,3}Mahamakut Buddhist University, Thailand

⁴มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม, ประเทศไทย

⁴Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Phanom, Thailand

1theerachaiyotdechchai520615@gmail.com, 2prawitpra1313@gmail.com

3saard24122@gmail.com, 4marwin.tho@gmail.com

Received 21/04/2025 | Revised 11/05/2025 | Accepted 11/05/2025

บทความวิจัย (Research Article)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ และศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา ตำบลนาถ่อน อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ก่อนเรียนและหลังเรียน ตามหลักโยนิโสมนสิการ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 จำนวน 28 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 50 ข้อ สถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่า (T-test) ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มอย่างมีเหตุผล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านการคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ คิดถูกวิธี คิดในแนวทางที่เป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และนำวิธีการคิดที่ถูกต้องไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ได้ 2) นักเรียนที่เรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้; หลักโยนิโสมนสิการ; รายวิชาพระพุทธศาสนา

Abstract

This research aims to study the learning management based on the principle of yonisomanasikāra (wise reflection) and to examine the academic achievement in the Buddhist Studies subject of Mathayom Suksa 2 (Grade 8) students at Nathorn Phatthana School, Nathorn Sub-district, That Phanom District, Nakhon Phanom Province, before and after applying the yonisomanasikāra approach. This study is an experimental research. The sample group consisted of 28 students from Mathayom Suksa 2/1, selected through purposive sampling. The research instruments used in this study were: (1) five learning management plans, and (2) a 50-item academic achievement test. The statistics used in data analysis included mean, standard deviation (S.D.), and t-test. The research findings revealed that: 1) Students were able to engage in rational collaborative learning both within and between groups, which led to the development of analytical thinking in a systematic manner. They developed the ability to think correctly, in a wholesome way, which is beneficial to themselves and to society, and were able to apply this correct way of thinking in their daily lives. 2) Students who participated in learning activities based on the principle of yonisomanasikāra showed significantly higher academic achievement after the lessons compared to before, at the 0.05 level of statistical significance, which supports the stated hypothesis.

Keywords: Learning Management; Yonisomanasikāra Principle; Buddhist Studies Subject

บทนำ

ในสถานการณ์ปัจจุบัน โลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมาย ความเจริญของเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว เข้าสู่ยุคโลกไร้พรมแดน การรับรู้ข้อมูลด้านต่าง ๆ จึงต้องคิดวิเคราะห์ให้ถูกต้อง เพื่อนำความรู้ที่ได้นั้นมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต อันได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านการทำงาน ด้านการอุปโภค และบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา การตัดสินใจที่ถูกต้อง จึงจำเป็นต้องมีทักษะการคิดวิเคราะห์ที่ถูกต้องตามขั้นตอนและหลักวิชา เพื่อนำความรู้ที่ได้นั้นมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม เพราะฉะนั้น ความสำคัญของการพัฒนาผู้เรียน ได้ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545, 2553) ให้ไว้ ณ วันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้เรียนไว้ในหมวดที่ 4 เรื่อง แนวการจัดการศึกษา ความในมาตราดังต่อไปนี้

“มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด (Child Center) กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ” และ “มาตรา 24 การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การ

เผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้คิดได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝัง คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูสามารถจัด บรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนรู้ ทั้งนี้ครูและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไป ร่วมกัน

จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ รวมทั้งใน “หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551” ได้กำหนดไว้ในหมวดว่าด้วยการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐาน การเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับ ผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551)

ในสังคมไทยถือได้ว่าเป็นสังคมของชาวพุทธ มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยการ ปฏิบัติตั้งแต่อดีต และได้นำหลักธรรมคำสอนตลอดจนวิถีทางวัฒนธรรม หรือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาในการหล่อหลอมและพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดี รู้จักการเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน แต่ในสมัยปัจจุบัน ผลจากการรับเอาอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา ทำให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น เปลี่ยนไป จนก่อให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา อันสืบเนื่องมาจากการประทุยย่อ หย่อนของพระสงฆ์ และการไร้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของคนในสังคม ดังนั้น ในสภาพของสังคม ปัจจุบัน ชาวพุทธควรให้ความสนใจกับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น โดยควรเริ่ม ศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและ ประเทศชาติ ไม่ควรนำศาสนาไปแขวนไว้กับบุคคลหรือกระแสสังคม เพราะเมื่อทำเช่นนั้นแล้ว ชาวพุทธก็ จะไม่มีหลักเกณฑ์ในการคิดที่ถูกต้อง (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2549)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่งหมายถึง “การคิดหรือการกระทำไว้ในใจ โดยอุบาย อันแยบคาย โดยมีสติไตร่ตรองพิจารณาอย่างรอบด้าน และมีเหตุมีผลสมบูรณ์ที่สุด” จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีระบบ ระเบียบ ตรงตาม สภาวะและเหตุปัจจัยทุกขั้นตอน สามารถพิสูจน์หรือจำแนกแยกแยะออกมาอธิบายให้เห็นจริงได้ ซึ่ง พระ พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2552) ได้เสนอวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ในหนังสือ "พุทธธรรม" ทั้งหมด 10 วิธี ได้แก่ 1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2) วิธีคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ 3) วิธีคิดแบบรู้เท่าทัน ธรรมดา 4) วิธีคิดแบบแก้ปัญหา 5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ 6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก 7) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8) วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม 9) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะ ปัจจุบัน และ 10) วิธีคิดแบบวิภาษวาท ซึ่งวิธีคิดดังกล่าวอาศัยกันและสัมพันธ์กัน เมื่อเผชิญสถานการณ์ และแก้ปัญหาจะต้องบูรณาการรูปแบบวิธีการคิดมาผสมผสานกลมกลืนกัน เพื่อนำไปสู่แนวทางปฏิบัติที่ ถูกต้อง อีกทั้งวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่ถูกต้อง คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล

นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการสอนที่มีลักษณะบูรณาการหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมผสานกลมกลืนได้สัดส่วนอย่างสมดุล โดยมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน จัดเป็นปัจจัยภายนอกที่เหนียวแน่น ส่งเสริมและปลุกเร้าให้เกิดความเชื่อในตัวครูผู้สอน ในสาระที่เรียน และวิธีการเรียนจะเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตัวผู้เรียน โดยเน้นการคิดวิเคราะห์อย่างมีระบบ ใช้วิธีการแห่งปัญญาในการเล่าเรียน การคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530) ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมไทยเน้นบรรยากาศที่เรียบง่ายเป็นกันเอง มีลักษณะที่เหนียวแน่นจิตใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักใคร่ และมีความเลื่อมใส (สะอาด ภิญญาศรี, 2552) ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงเน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง และเพิ่มกระบวนการฝึกคิดวิเคราะห์ จัดกิจกรรมที่น่าสนใจ เพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการคือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข (พรภิรมย์ ยอดบุญ, 2565) ซึ่งหลักการการจัดการเรียนรู้โดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการนั้นผู้สอนจะเป็นบุคคลสำคัญที่จะต้องจัดสภาพแวดล้อมสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีคิดโดยแยบคาย เน้นให้ผู้สอนและผู้เรียนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ผู้เรียนมีโอกาสแสดงออกนำไปสู่การปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (วิญญู เกาถาวงษ์, 2558)

บทความวิจัยนี้ นำเสนอการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา จังหวัดนครพนม โดยใช้หลัก "โยนิโสมนสิการ" เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งเชื่อว่าวิธีการนี้จะช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ส่งเสริมให้นักเรียน "คิดเป็น คิดดี คิดถูก" สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีเหตุผล และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในยุคที่ข้อมูลข่าวสารหลั่งไหลอย่างรวดเร็ว การมีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งจึงเป็นสิ่งจำเป็น ทั้งยังเหมาะสมกับวัยรุ่นที่ชอบคิดค้น ทดลอง และแสวงหาความจริง การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ยังส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในการแก้ปัญหา และสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้นักเรียนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีศักยภาพ และสามารถพัฒนาประเทศให้มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

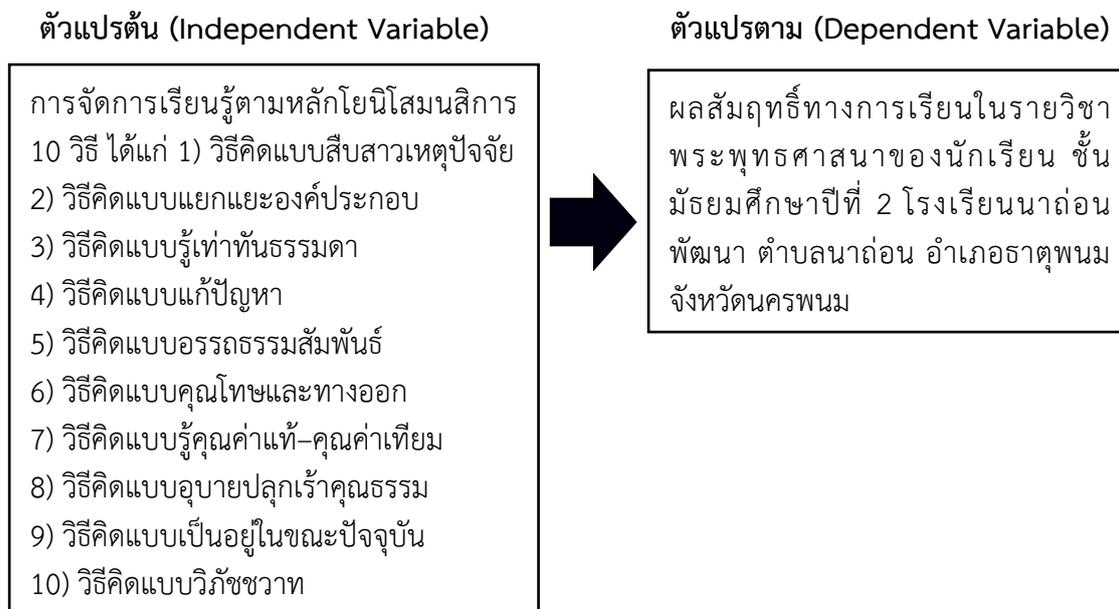
1. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา จังหวัดนครพนม
2. เพื่อศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา จังหวัดนครพนม ก่อนเรียนและหลังเรียน ตามหลักโยนิโสมนสิการ

สมมติฐานการวิจัย

นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ในรายวิชาพระพุทธศาสนา มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยการใช้แนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2552) และสุนน อมรวิวัฒน์ (2530) ในการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นกรอบในการศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1 จำนวน 28 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 50 ข้อ โดยมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

1) การสร้างวิธีการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530) ดังนี้ 1.1) ศึกษาเอกสารและหนังสือที่เกี่ยวกับหลักโยนิโสมนสิการ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ตามหลักนี้ 1.2) วิเคราะห์หลักการ วิธีการ และรายละเอียดของการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ 1.3) สร้างขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ 3 ขั้นตอน โดยจัดทำเป็นคู่มือครู

2) การสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์โดยใช้การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ดังนี้ 2.1) ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบ และกฎเกณฑ์การวัดและประเมินผล ของสมนึก ภัททิยธนี (2565) 2.2) ศึกษาการหาค่าอำนาจจำแนกและความยากง่ายของแบบทดสอบ ตามวิธีของ Brennan (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบโดยใช้วิธีของ Lovett (สมนึก ภัททิยธนี, 2565) 2.3) วิเคราะห์เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง “พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ศาสนิกชนตัวอย่าง” 2.4) สร้างแบบทดสอบแบบเลือกตอบ (Objective Test) ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 50 ข้อ แบ่งเป็น 5 ตอน 2.5) ตรวจสอบค่า IOC ความสอดคล้องของข้อสอบกับจุดประสงค์ 2.6) คำนวณค่า IOC ด้วยโปรแกรม Excel โดยใช้เกณฑ์ ≥ 0.50 ขึ้นไปจึงถือว่านำไปใช้ได้ ผลการประเมินพบว่าข้อสอบมีค่า IOC

เท่ากับ 1.0 ทุกข้อ 2.7) ทดลองใช้แบบทดสอบกับนักเรียนกลุ่มนอกตัวอย่าง (Try Out) ม.2/2 จำนวน 21 คน 2.8) วิเคราะห์ค่าความยากง่ายของข้อสอบ (P) โดยใช้เกณฑ์ระหว่าง 0.20 – 0.80 ซึ่งมีค่าความยากง่าย (P) อยู่ระหว่าง 0.45 - 0.64 2.9) วิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนก โดยใช้เกณฑ์ ≥ 0.20 หากต่ำกว่านี้ต้องปรับปรุงหรือตัดออก โดยใช้เกณฑ์ 0.21 – 0.40 = ต่ำ, 0.41 – 0.70 = ปานกลาง และ 0.71 – 1.00 = สูง ซึ่งได้ค่าอำนาจจำแนก (B) อยู่ระหว่าง 0.59 – 0.80 2.10) วิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.96 2.11) นำแบบทดสอบที่ผ่านเกณฑ์ ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง คือ นักเรียน ม.2/1 จำนวน 28 คน แล้วนำผลที่ได้ไปวิเคราะห์ในงานวิจัย

3) การสร้างแผนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ดังนี้ 3.1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแผน (วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์, 2553) 3.2) ศึกษาหลักสูตรแกนกลาง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) รายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง “พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ศาสนิกชนตัวอย่าง” 3.3) วิเคราะห์หลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระ มาตรฐาน ตัวชี้วัด วิชชีสอน และการวัดผล 3.4) ศึกษาเนื้อหาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างแผนให้สอดคล้องกับหลักโยนิโสมนสิการ 3.5) เขียนแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 แผน รวมเวลาเรียน 10 ชั่วโมง โดยกำหนด มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระสำคัญ จุดประสงค์ กระบวนการเรียนรู้ สื่อ/แหล่งเรียนรู้ และวิธีวัดและประเมินผล สถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่า (T-test)

ผลการวิจัย

1. ผลศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา จังหวัดนครพนม ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ รายวิชาพระพุทธศาสนา ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ซึ่งได้คะแนนเฉลี่ยจากการทำใบงานระหว่างเรียนเท่ากับ 47.53 จากคะแนนเต็ม 50 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 95.06 และแสดงว่าคือ $E_1 = 95.06$ และค่าประสิทธิภาพหลังจากการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังเรียน พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ได้ผลสัมฤทธิ์หลังเรียนเฉลี่ยเท่ากับ 28.21 จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 94.03 แสดงว่า $E_2 = 94.03$

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ที่พัฒนามีประสิทธิภาพของกระบวนการ/ผลลัพธ์ (E_1/E_2) เท่ากับ $95.06 / 94.03$ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 50/50 ที่กำหนดไว้

2. ผลการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา จังหวัดนครพนม ก่อนเรียนและหลังเรียน ตามหลักโยนิโสมนสิการ ผลการวิจัยพบว่า การทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 14.57 คะแนน และ 28.21 คะแนน ตามลำดับ และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียน พบว่า คะแนนสอบหลังเรียนของนักเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน โดยการใช้การจัดการเรียนรู้ ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

การทดสอบ	จำนวนนักเรียน (N)	ค่าเฉลี่ยคะแนนเต็ม 50 (\bar{X})	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ค่าความต่างเฉลี่ย	ค่าสถิติทดสอบ (T-Test)	ค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ *
ก่อนเรียน	28	14.57	6.68	-11.042	-40.592	.000
หลังเรียน	28	28.21	1.93			

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถอนพัฒนา จังหวัดนครพนม พบว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มอย่างมีเหตุผล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านการคิดวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ คิดถูกวิธี คิดในแนวทางที่เป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และสามารถนำวิธีการคิดที่ถูกต้องไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะมีกระบวนการเรียนการสอนดังนี้ 1) ชี้นำ เป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างเจตคติที่ดีแก่ผู้เรียน โดยการจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างครูกับศิษย์ และกระตุ้นแรงจูงใจผ่านกิจกรรมหรือสื่อการสอนที่หลากหลาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและพร้อมเรียนรู้ 2) ชี้นำสอน เป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก โดยครูเสนอปัญหาแนะนำแหล่งข้อมูล ส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกทักษะในการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล คิดแก้ปัญหา ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเรียนรู้ด้วยตนเองและ 3) ชี้นำสรุป เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูกับผู้เรียน ทั้งในด้านกระบวนการและผลลัพธ์ ผ่านการอภิปราย ซักถาม การสรุปบทเรียน และการประเมินผลที่หลากหลาย เช่น การประเมินตนเอง การประเมินโดยเพื่อน และการประเมินโดยครู ซึ่งสอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2552) ได้อธิบายไว้ในหนังสือพุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ ว่า การคิดตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการพัฒนาทางปัญญาที่สูงที่สุดสำหรับผู้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีคิดแบบนี้ทำให้บุคคลเข้าใจสภาพของชีวิต สภาพของสังคม และสภาพของโลก สามารถจัดระเบียบชีวิตของตนเอง จัดระบบของสังคมและสภาพแวดล้อมทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับกฎธรรมชาติ แม้การใช้โยนิโสมนสิการอาจจะไม่ครบทุกวิธี ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหา จึงควรพิจารณาเลือกวิธีคิดแต่ละแบบให้เหมาะสม ก็จะทำให้มนุษย์มีชีวิตร่วมกับสรรพสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้องและสร้างสรรค์ และสอดคล้องกับ ทิศนา ขัมมณี (2558) ได้นำเสนอวิธีการจัดการเรียนรู้โดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการของศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ ไว้ในหนังสือ ศาสตร์การสอน ว่า วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดีต้องเกิดจากการวางรูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนสามารถนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข และยังสอดคล้องกับ พระอรุณชัย กิตติภทโท (เถื่อนดอนเจ้า) (2564) ในงานวิจัยเรื่องการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยผลการวิจัยพบว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน คือ การคิดอย่างมีเหตุผล การคิดการพิจารณาให้เกิดความดี การคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย และ ความคิดที่เป็นระเบียบตามหลักเหตุผล และยังสอดคล้องกับ พระมหาสาณิจ สามาณ (คมกริรปญโญ) (2566) ที่ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมโดยใช้การนิเทศแบบคลินิกตามหลักโยนิโสมนสิการของพระสอนศีลธรรมในอำเภอท่าช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี โดยผลการวิจัยพบว่าแนวคิดแบบโยนิโสมนสิการโดยใช้วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เป็นการขัดเกลาและบรรเทาปัญหา พระธรรมปิฎกอภิชาตวชิราวุฒิวรรณ หรือพระครูธรรมโกศล (หลวงพ่อชา) ได้กล่าวถึงเรื่องจิตที่สงบนิ่งว่า ในเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดียวกัน คนหนึ่งอาจคิดปรุงแต่งไปในทางดีงามเป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ ทั้งนี้เนื่องมาจากการฝึกฝนอบรมและประสบการณ์ที่ได้สะสมมา นอกจากนี้ แม้แต่บุคคลเดียวกันมองของอย่างเดียวกันหรือมีประสบการณ์เดียวกัน แต่ต่างขณะ ต่างเวลา ก็อาจคิดแตกต่างกันออกไปครั้งละอย่างได้ คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว วิธีคิดแบบอุบายปลูกเร้าคุณธรรม หรือโยนิโสมนสิการแบบเร้าคุณธรรม ในที่นี้ จึงมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้น ๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยเคยชินร้าย ๆ ของจิตที่ได้สะสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ที่ดีงามให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกัน

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาพระพุทธศาสนา เรื่อง พุทธประวัติ พุทธสาวก พุทธสาวิกา ศาสนิกชนตัวอย่าง ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถอนพัฒนา อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม หลังจากเรียนรู้ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกันภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มอย่างมีเหตุผล ส่งผลให้เกิดการพัฒนาด้านการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ คิดถูกวิธี คิดในแนวทางที่เป็นกุศล เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และสามารถนำวิธีการคิดที่ถูกต้องไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งสอดคล้องกับ พระสมุห์สมลักษณะ ติกขปญโญ (รักน้อย) นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ และสมชัย ศรีนอก (2565) ในงานวิจัยเรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบการสร้างศรัทธาตามหลักโยนิโสมนสิการที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผลการวิจัยพบว่านักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้วิธีการเรียนรู้แบบการสร้างศรัทธาตามหลักโยนิโสมนสิการ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เนื่องจากการเรียนที่ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระหว่างครูอย่างเห็นเหตุเป็นผล ครูเป็นกัลยาณมิตร นักเรียนมีการพัฒนาสมรรถนะด้านการคิดได้อย่างเป็นระบบ คิดได้ถูกวิธี คิดตามแนวทางที่เป็นกุศล ช่วยพัฒนานักเรียนให้เกิดปัญญาและสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสมและสามารถนำวิธีการคิดแก้ปัญหาไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข และยังสอดคล้องกับ มนตรี รอดแก้วอาทิตย์ ชูชัย อาทิตย์ แสงแจวก และพระมหาชินกร สุจิตโต (2564) ที่ได้ศึกษาการพัฒนา กิจกรรมการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ วิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 โดยผลการวิจัยพบว่า 1) กลุ่มเป้าหมายที่เรียนวิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ โดยการจัดการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 มีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และ 2) นักศึกษาชั้นปีที่ 1 ที่เรียนวิชาวิชารัฐศาสตร์ตามแนว

พุทธศาสตร์ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ มีเจตคติทางการเรียนโดยรวมและรายข้อ มีค่าเฉลี่ยโดยรวมของนักศึกษา หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

องค์ความรู้จากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา ตำบลนาถ่อน อำเภอลำดวน จังหวัดนครพนม สามารถอธิบายโดยสังเขปดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1) เท่ากับ 95.06 และ ผลลัพธ์การเรียนรู้ (E_2) เท่ากับ 94.03 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน 50/50 ที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้จริง

2. นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้ด้วยกระบวนการโยนิโสมนสิการมี คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน เท่ากับ 14.57 คะแนน และ คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน เท่ากับ 28.21 คะแนน จากคะแนนเต็ม 30 คะแนน แสดงให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ยืนยันว่าหลักโยนิโสมนสิการสามารถส่งเสริมความเข้าใจและการเรียนรู้เชิงลึกของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลตามหลักโยนิโสมนสิการ เช่น การตั้งคำถาม การค้นหาคำตอบ การวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ และการประเมินผลอย่างมีวิจารณญาณ มีผลต่อการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการจึงมีความเหมาะสมด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนชนบท สามารถช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นและพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีระบบ

สรุป

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการในรายวิชาพระพุทธศาสนา ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนนาถ่อนพัฒนา ตำบลนาถ่อน อำเภอลำดวน จังหวัดนครพนม เป็นเป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการคิดอย่างมีเหตุผล ฝึกให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ รู้จักแยกแยะและเชื่อมโยงความรู้ สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ได้รับการออกแบบอย่างมีลำดับชัดเจน โดยสอดคล้องกับกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการ อันได้แก่ การตั้งคำถาม การสืบค้นข้อมูล การอภิปรายแลกเปลี่ยน และการสรุปผล และนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของแนวทางดังกล่าวในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจด้านพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ สามารถเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและยกระดับคุณภาพการศึกษาได้ดังนี้

1. ควรส่งเสริมการใช้โยนิโสมนสิการในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผลและเป็นกุศล โดยกำหนดนโยบายสนับสนุนให้ครูออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ซึ่งจะช่วยให้ฝึกทักษะคิดอย่างเป็นระบบและสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้แก่ผู้เรียน
2. ควรอบรมครูให้มีความรู้และทักษะในการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ
3. ควรจัดทำแผนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทปัจจุบัน เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ และสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาอย่างมีสติและเหตุผล
4. ควรสนับสนุนการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นการมีส่วนร่วมและการคิดอย่างมีเหตุผล
5. ควรบูรณาการโยนิโสมนสิการในเนื้อหาหลากหลายวิชาเพื่อเสริมสร้างทั้งความรู้และคุณธรรมอย่างกลมกลืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- ทีศนา แชมมณี. (2558). *ศาสตร์การสอน*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- พรภิรมย์ ยอดบุญ. (2565). การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน. *วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์*, 2(1) 13-25.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาสาณิจ สามารถ (คมภีรปญโญ). (2566). *การจัดการเรียนการสอนของพระสอนศีลธรรมโดยใช้การนิเทศแบบคลินิกตามหลักโยนิโสมนสิการของพระสอนศีลธรรมในอำเภอท่าช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี*. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสมุห์สมลักษณ์ ดิคุชปญโญ (รักน้อย) นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ และ สมชัย ศรีนอก. (2565). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบการสร้างศรัทธาตามหลักโยนิโสมนสิการที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(1) 191-203.
- พระอรรถชัย กิตติภทโท (เถื่อนดอนเจ้า). (2564). *การจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักโยนิโสมนสิการเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนิสิตวิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนตรี รอดแก้วอาทิตย์ ชูชัย อาทิตย์ แสงแฉวก และพระมหาชินกร สุจิตโต. (2564). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนแบบโยนิโสมนสิการ วิชารัฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์ ของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 นครปฐม: สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*.

- วิญญู เถาถาวงษ์. (2558). การจัดการเรียนรู้แบบโยนีโสมนสิการ. *วารสารศึกษาศาสตร์ มจร*, 3(2) 1-12.
- วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์. (2553). *นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้*. กทม: ประสานการพิมพ์
- สมนึก ภัททิยธนี. (2565). *การวัดผลการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สะอาด ภิญโญศรี. (2552). *การพัฒนาความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้รูปแบบการสอนแบบโยนีโสมนสิการ*. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างครีธาและโยนีโสมนสิการ*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์.
- ลีปนนท์ เกตุทัต. (2549). *การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น